

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС, КРИМІНАЛІСТИКА

УДК 343

DOI <https://doi.org/10.32782/klj/2022.1.26>

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ПІД ЧАС ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Ковальова О. В.,

кандидат юридичних наук,
завідувач кафедри оперативно-розшукової діяльності
та інформаційної безпеки факультету № 3
Донецького державного університету внутрішніх справ

Анотація. У статті автор розглядає правові засади використання спеціальних знань в межах інформаційного забезпечення досудового розслідування. Вказується, що спеціаліст – це, здебільшого, особа яка консультує учасників кримінального провадження під час здійснення окремих слідчих дій, у тому числі невідкладної та першопочаткової дії, якою є огляд місця події. Перелік випадків для чого може бути залучена така особа свідчить про те, що саме спеціалістом формується первинна інформативна база окремого кримінального провадження, що відбувається шляхом пошуку, фіксації та вилучення всіх ймовірно важливих даних (фото та відео процесуальної дії, складення креслень та схем місця події, вилучення речей та документів тощо). Автор звертає увагу на те, що принципова різниця між спеціалістом та експертом в межах кримінального провадження полягає у розмежуванні їх основних прав та обов'язків як учасників провадження. Таким чином, експерт може бути спеціалістом та надати висновок, а спеціаліст не може бути залучений як експерт, оскільки такий висновок не буде вважатись доказом. Підсумовується, що основними нормативно-правовими документами, що регламентують особливості використання спеціальних знань під час досудового розслідування є Кримінальний процесуальний кодекс України та Закон України «Про судову експертизу». На сьогоднішній день спеціальні знання є одним із провідних способів інформаційного забезпечення слідчої та оперативно-розшукової діяльності, що реалізується шляхом виявлення та вилучення речових доказів з наступним удосконаленням інформаційно-пошукових баз, криміналістичних колекцій тощо, консультативної допомоги спеціаліста під час досудового розслідування та судового розгляду кримінального провадження, складання висновку експерта, а також іншої техніко-криміналістичної допомоги осіб, що мають спеціальні знання на всіх етапах кримінального провадження.

Ключові слова: досудове розслідування, інформаційне забезпечення, спеціальні знання, спеціаліст, експерт, висновок експерта.

Kovalova O. V. Legal principles of using special knowledge during information provision of investigative investigation

Abstract. In the article the author considers the legal basis for the use of special knowledge within the information support of the pre – trial investigation. It is stated that a specialist is, for the most part, a person who advises participants in criminal proceedings during the implementation of certain investigative actions, including immediate and initial action, which is an inspection of the scene. The list of cases for which such a person can be involved shows that the specialist forms the primary information base of a separate criminal proceeding, which is done by searching, recording and extracting all possible important data (photos and videos of the proceedings, drawings and schemes of the scene, seizure of things and documents, etc.). The author points out that the fundamental difference between a specialist and an expert in criminal proceedings is the delineation of their basic rights and responsibilities as participants in the proceedings. Thus, an expert can be an expert and provide an opinion, and a specialist cannot be involved as an expert, as such an opinion will not be considered evidence. It is concluded that the main legal documents governing the use of special knowledge during the pre-trial investigation are the Criminal Procedure Code of Ukraine and the Law of Ukraine "On Forensic Science". To date, special knowledge is one of the leading ways of providing information to investigative and operational-search activities, which is implemented by detecting and removing material evidence, followed by improving information retrieval databases, forensic collections, etc., expert advice during pre-trial investigation and trial proceedings, drawing up an expert opinion, as well as other technical and forensic assistance of persons with special knowledge at all stages of criminal proceedings.

Key words: pre-trial investigation, information support, special knowledge, specialist, expert, expert opinion.

Залучення спеціаліста є одним із способів забезпечення досудового розслідування необхідною та належною доказовою базою. На сьогоднішній день спеціальні знання використовуються сторонами кримінального провадження шляхом отримання консультаційної допомоги під час огляду місця події, складення висновку експерта тощо. При цьому цікавим аспектом також є і відношення законодавця до застосування результатів, отриманих спеціалістами. Так, наприклад, в ч. 10 ст. 101 КПК України вказано, що висновок експерта не є обов'язковим для особи або органу, яка здійснює провадження, але незгода з висновком експерта повинна бути вмотивована у відповідних постанові, ухвалі, вирокі [1]. Таким чином, інформація, отримана із висновків експертів теоретично може і не використовуватись під час доказування. Фактично, у більшості випадків саме на висновках судових експертиз будується основна версія слідства та алгоритм інших слідчих дій. Отже, спеціальні знання – це важливе джерело інформаційного забезпечення досудового розслідування, у зв'язку із чим пропонуємо зупинитись на цьому питанні більш детально.

Відтак, спеціаліст у кримінальному процесі має статус учасника кримінального провадження з відповідними правами й обов'язками (згідно з п. 25 ст. 3 КПК України) [1]. У вітчизняному кримінальному процесі фігурує два учасники кримінального провадження, що володіють спеціальними знаннями, – експерт (ст. 69 КПК України) і спеціаліст (ст. 71 КПК України) [1]. Зокрема, згідно зі ст. 69 КПК України, експертом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, має право відповідно до Закону України «Про судову експертизу» [2] на проведення експертизи та якій доручено провести дослідження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, дати висновок з питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань [2]. Відповідно до ст. 71 КПК України, спеціалістом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє спеціальними знаннями й навичками застосування технічних або інших засобів, може надавати консультації під час досудового розслідування й судового

розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок. Спеціаліст може бути залучений для надання безпосередньої технічної допомоги (фотографування, складення схем, планів, креслень, відбір зразків для проведення експертизи тощо) сторонами кримінального провадження під час досудового розслідування та судом під час судового розгляду. Сторони кримінального провадження мають право під час судового розгляду заявляти клопотання про залучення спеціаліста або використання його пояснень і допомоги [1]. Варто звернути увагу на те, що спеціаліст – це, здебільшого, особа яка консультує учасників кримінального провадження під час здійснення окремих слідчих дій, у тому числі невідкладної та першопочаткової дії, якою є огляд місця події, це підтверджується останньою тезою, в якій вказано, що спеціаліст залучається для пояснень і допомоги. Перелік випадків для чого може бути залучена така особа свідчить про те, що саме спеціалістом формується первинна інформативна база окремого кримінального провадження, що відбувається шляхом пошуку, фіксації та вилучення усіх ймовірно важливих даних (фото та відео процесуальної дії, складення креслень та схем місця події, вилучення речей та документів тощо).

Процесуальним законодавством визначено достатньо широкий перелік прав такої особи, в ч. 4 ст. 71 КПК України вказано, що спеціаліст має право: 1) ставити запитання учасникам процесуальної дії з дозволу сторони кримінального провадження, яка його залучила, чи суду; 2) користуватися технічними засобами, приладами та спеціальним обладнанням; 3) звертати увагу сторони кримінального провадження, яка його залучила, або суду на характерні обставини чи особливості речей і документів; 3-1) викладати у висновку відомості, що мають значення для кримінального провадження і щодо яких йому не були поставлені запитання; 4) знайомитися з протоколами процесуальних дій, в яких він брав участь, і подавати до них зауваження; 5) одержувати винагороду за виконану роботу та відшкодування витрат, пов'язаних із його залученням до кримінального провадження; 6) заявляти клопотання про забезпечення безпеки у випадках, передбачених законом; 7) надавати висновки з питань, що

належать до сфери його знань, під час досудового розслідування кримінальних проступків, у тому числі у випадках, передбачених частиною третьою статті 214 цього Кодексу. В ч. 3 ст. 214 КПК України вказано, що здійснення досудового розслідування, крім випадків, передбачених цією частиною, до внесення відомостей до реєстру або без такого внесення не допускається і тягне за собою відповідальність, встановлену законом. У невідкладних випадках до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань може бути проведений огляд місця події (відомості вносяться невідкладно після завершення огляду). Для з'ясування обставин вчинення кримінального проступку до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань може бути: ...3) отримано висновок спеціаліста і знято показання технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису [1]. Отже, основними правами спеціаліста, пов'язаними із формуванням інформативного масиву досудового розслідування є: користування технічними засобами, приладами та спеціальним обладнанням – з метою формування/доповнення техніко-програмного та аналітичного забезпечення досудового розслідування; звертання уваги сторони кримінального провадження, яка його залучила, або суду на характерні обставини чи особливості речей і документів – з метою надання допомоги у виявленні вадливих фактів, котрі мають інформативне значення для будування слідчих версій; викладання у висновку відомості, що мають значення для кримінального провадження і щодо яких йому не були поставлені запитання – забезпечення інформацією, котра може певним чином вплинути на хід досудового розслідування з точки зору особи, яка володіє спеціальними знаннями. До речі, останнє право було передбачене у кримінальному процесуальному законодавстві лише у 2020 році.

Відповідно до ч. 5 КПК України, спеціаліст зобов'язаний: 1) прибути за викликом до слідчого, дізнавача, прокурора, суду і мати при собі необхідні технічне обладнання, пристрої та прилади; 2) виконувати вказівки сторони кримінального провадження, яка його залучила, чи суду та давати пояснення з поставлених

запитань; 3) не розголошувати відомості, які безпосередньо стосуються суті кримінального провадження та процесуальних дій, що здійснюються (здійснювалися) під час нього, і які стали відомі спеціалісту у зв'язку з виконанням його обов'язків; 4) заявити самовідвід за наявності обставин, передбачених цим Кодексом [1]. Окрему увагу необхідно звернути на те, що відповідно до ст. 77 КПК України, у разі неприбуття до суду без поважних причин або неповідомлення про причини неприбуття на спеціаліста судом покладаються всі витрати, пов'язані з оголошенням перерви в судовому засіданні. За завідомо неправдивий висновок спеціаліст несе відповідальність, встановлену законом [1]. Необхідно також розмежовувати процесуальний статус спеціаліста та експерта. Так, експертом є особа, «яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями...». Водночас спеціалістом є особа, яка «володіє спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів...». Поряд з іншими відмінностями, які об'єктивно обумовлені компетентністю та виконуваними завданнями, не цілком точним є підхід законодавця до визначення спеціальних знань, якими володіють ці учасники кримінального провадження. Стосовно експерта йдеться про «наукові, технічні або інші спеціальні знання», а щодо спеціаліста – «спеціальні знання та навички застосування технічних та інших засобів». За такого формулювання складається враження, що спеціаліст – це лише технічний помічник слідчого. Однак спеціальні знання, про що влучно зазначили В.К. Лисиченко та В.В. Циркаль, – це не загальновідомі в судочинстві наукові, технічні й практичні знання, отримані внаслідок професійного навчання або роботи за певною спеціальністю особою, залученою як спеціаліст з метою сприяння слідчому чи прокурору в з'ясуванні обставин справи або дачі висновку з питань, для вирішення яких потрібне їх використання [3, с. 22]. І з практичної, і з теоретичної точки зору, спеціалістом і експертом може бути одна й та сама людина, але під час здійснення різних дій та виконання різних повноважень. Роль спеціаліста хоча і применшена у кримінальному процесуальному законодавстві, однак це пов'язано із тими його функціями, у яких потребує сторона, котра

його залучила. Залучення спеціаліста – це єдина можливість отримати хоча б якусь інформацію одразу, що сприяє більш швидкому розслідуванню кримінального правопорушення.

На практиці під час проведення СРД, зокрема огляду, у низці випадків необхідними є спеціальні знання з психології, медицини, географії, біології, зоології тощо. З огляду на це, визначення спеціальних знань, якими повинен володіти спеціаліст, у контексті ст. 71 КПК України є вужчим за реальний зміст і потребує доповнення, узгодження з характеристикою спеціальних знань експерта як спільних за сутністю, а також гармонізації з іншими статтями КПК України (ст. 101 КПК України). Це засвідчує аналіз й інших статей КПК України. Наприклад, згідно зі ст. 236 КПК України, під час виконання ухвали про дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи з метою одержання допомоги з питань, що потребують спеціальних знань, слідчий, прокурор для участі в обшуку має право запросити спеціалістів. Аналогічно в ст. 237 КПК України «для участі в огляді, з метою одержання допомоги з питань, що потребують спеціальних знань, слідчий, прокурор може запросити спеціалістів» [4, с. 192]. Вчені вказують, що для однозначного тлумачення сутності спеціальних знань доцільно, доповнити ч. 1 ст. 71 КПК України, у якій визначити, що «спеціалістом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів і може надавати консультації під час досудового розслідування й судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок» [4, с. 192]. Ми погоджуємось із таким підходом, оскільки це лише підкреслить інформативну складову, покладену в основу такої діяльності.

Особливості використання спеціальних знань в інформаційному забезпеченні досудового розслідування викладені і у ст. 266 КПК України, в якій вказано, що дослідження інформації, отриманої при застосуванні технічних засобів, у разі необхідності здійснюється за участю спеціаліста. Слідчий вивчає зміст отриманої інформації, про що складається протокол. При виявленні відомостей, що мають значення для досудового розслідування і судового

розгляду, в протоколі відтворюється відповідна частина інформації, після чого прокурор вживає заходів для збереження отриманої інформації. Технічні засоби, що застосовувалися під час проведення зазначених негласних слідчих (розшукових) дій, а також первинні носії отриманої інформації повинні зберігатися до набрання законної сили вироком суду. Носії інформації та технічні засоби, за допомогою яких отримано інформацію, можуть бути предметом дослідження відповідних спеціалістів або експертів у порядку, передбаченому Кодексом [1]. Отже, спеціалістом не тільки проводиться пошук та фіксація інформації, але і може проводитись її тлумачення, у випадках, передбачених кримінальним процесуальним законодавством.

Так, наприклад, відповідно до ст. 359 КПК України, відтворення звукозапису і демонстрація відеозапису проводяться в залі судового засідання або в іншому спеціально обладнаному для цього приміщенні з відображенням у журналі судового засідання основних технічних характеристик обладнання та носіїв інформації і зазначенням часу відтворення (демонстрації). Після цього суд заслуховує доводи учасників судового провадження. У разі необхідності відтворення звукозапису і демонстрація відеозапису можуть бути повторені повністю або в певній частині. З метою з'ясування відомостей, що містяться у звуко- і відеозаписах, судом може бути залучено спеціаліста. Заяву про підробку звуко- і відеозаписів суд розглядає в порядку, передбаченому для розгляду заяв про підробку документів. Відповідно до ст. 360 КПК України, під час дослідження доказів суд має право скористатися усними консультаціями або письмовими роз'ясненнями спеціаліста, наданими на підставі його спеціальних знань. Спеціалісту можуть бути поставлені питання щодо суті наданих усних консультацій чи письмових роз'яснень. Першою ставить запитання особа, за клопотанням якої залучено спеціаліста, а потім інші особи, які беруть участь у кримінальному провадженні. Головуючий у судовому засіданні має право ставити спеціалістові запитання в будь-який час дослідження доказів [1]. В цьому контексті необхідно зазначити, що залучення спеціаліста можливо не тільки на стадії досудового розслідування, але і під час судового розгляду для уточнення окре-

мих аспектів та/або тлумачення інформації, отриманої під час проведення оперативно-розшукових та слідчих заходів.

В ст. 361 КПК України вказано, що у виняткових випадках суд, визнавши за необхідне оглянути певне місце, проводить огляд за участю учасників судового провадження, а якщо цього вимагають обставини, – за участю свідків, спеціалістів і експертів. Огляд на місці не може проводитися під час здійснення провадження судом присяжних. Огляд на місці здійснюється згідно з правилами, передбаченими цим Кодексом для огляду під час досудового розслідування. На місці огляду учасникам кримінального провадження, які беруть у ньому участь, можуть бути поставлені запитання, пов'язані з проведенням огляду. Учасники судового провадження при огляді мають право звертати увагу суду на те, що, на їхню думку, може мати доказове значення. Проведення огляду і його результати відображаються у протоколі огляду місця та можуть фіксуватися технічними засобами [1]. Отже, спеціаліст, відповідно до норм кримінального процесуального законодавства може бути залучений як під час досудового розслідування – для надання допомоги під час проведення розшукових та слідчих дій, для консультації щодо порядку та особливостей виявлення та вилучення речових доказів під час слідчих дій (у т.ч. – із наданням письмового висновку), а також для здійснення інших дій, котрі потребують спеціальних знань та не можуть бути проведені іншими учасниками кримінального провадження; під час судового провадження спеціаліст залучається для надання пояснень щодо матеріалу, отриманого під час досудового розслідування, а також для консультації під час здійснення заходів, необхідних для уточнення окремої інформації питання по якій виникли на стадії судового розгляду.

Відповідно до ст. 69 КПК України, експертом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, має право відповідно до Закону України «Про судову експертизу» на проведення експертизи і якій доручено провести дослідження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, та дати висно-

вок з питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань. Не можуть бути експертами особи, які перебувають у службовій або іншій залежності від сторін кримінального провадження або потерпілого [1]. Отже, принципова різниця між спеціалістом та експертом в межах кримінального провадження є розмежування їх основних прав та обов'язків як його учасників. Таким чином, експерт може бути спеціалістом та надати висновок, а спеціаліст не може бути залучений як експерт, оскільки такий висновок не буде вважатись доказом.

В цій же нормі вказано, що експерт зобов'язаний: 1) особисто провести повне дослідження і дати обґрунтований та об'єктивний письмовий висновок на поставлені йому запитання, а в разі необхідності – роз'яснити його; 2) прибути до суду і дати відповіді на запитання під час допиту; 3) забезпечити збереження об'єкта експертизи. Якщо дослідження пов'язане з повним або частковим знищенням об'єкта експертизи або зміною його властивостей, експерт повинен одержати на це дозвіл від особи, яка залучила експерта; 4) не розголошувати без дозволу сторони кримінального провадження, яка його залучила, чи суду відомості, що стали йому відомі у зв'язку з виконанням обов'язків, або не повідомляти будь-кому, крім особи, яка його залучила, чи суду про хід проведення експертизи та її результати; 5) заявити самовідвід за наявності обставин, передбачених цим Кодексом. Експерт невідкладно повинен повідомити особу, яка його залучила, чи суд, що доручив проведення експертизи, про неможливість проведення експертизи через відсутність у нього необхідних знань або без залучення інших експертів. У разі виникнення сумніву щодо змісту та обсягу доручення експерт невідкладно заявляє клопотання особі, яка призначила експертизу, чи суду, що доручив її проведення, щодо його уточнення або повідомляє про неможливість проведення експертизи за поставленим запитанням або без залучення інших осіб [1]. Отже інформативна функція експерта у кримінальному провадженні полягає у фактичному письмовому підтвердженні належності речових доказів та їх відношенні до конкретного кримінального правопорушення (або його учасників).

Підставою для призначення експертизи є потреба в наукових, технічних або інших спеціальних знаннях, які потрібні для вирішення певних питань у кримінальному провадженні. Варто мати на увазі, що до спеціальних не належать загальновідомі й загальнодоступні наукові знання в галузі матеріального та процесуального права, якими повинні володіти слідчі, прокурори, судді. Саме тому закон прямо забороняє проведення експертизи для з'ясування питань права. На неприпустимість ставити експерту правові питання (наприклад, про вину обвинуваченого в смерті потерпілого або заподіянні йому тілесних ушкоджень, про осудність особи, а не про її психічний стан тощо) указує й Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах» від 30 травня 1997 р. № 8 (п. 2). Водночас кримінальне процесуальне право передбачає проведення судової правової експертизи в судочинстві України [5, с. 40–41]. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про судову експертизу», судову експертизу – це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду [6]. Таким чином, вибір експерта та установи залежить від особливостей кримінального правопорушення, особи його суб'єкта та об'єктивної сторони протиправного діяння.

Зважаючи на викладене вище, можна виокремити три основні складові інформаційного забезпечення експертної діяльності: 1) здобуття інформації з певних джерел; 2) накопичення та систематизація здобутої інформації; 3) використання інформації для проведення експертних досліджень. Перша складова інформаційного забезпечення є дуже важливою не тільки для експертної діяльності, а й для всього розслідування. Це етап збирання інформації, яку в подальшому можуть використати слідчий (для побудови версій і планування розслідування), працівники оперативних підрозділів (для пошуку та затримання підозрюваного), співробітники експертних підрозділів (для формування криміналістичних обліків і проведення експертних досліджень). Оскільки злочин є подією минулого, яку слідчий безпосередньо не сприймав, пізнання злочину здійснюється

опосередковано, завдяки виявленню та дослідженню відображень окремих його елементів, їхніх властивостей в навколишній обстановці, як системи об'єктів, що зберігають інформацію про подію злочину [5, с. 34]. Існують два шляхи здобуття інформації: перший – виявлення та дослідження матеріальних об'єктів, що зберігають на собі інформацію про злочин, і другий – виявлення людей, які мають інформацію про злочин або були безпосередніми його учасниками, та здобуття від них необхідної інформації у вербальній формі. Слідчий, відповідно до свого процесуального статусу, має право здобувати інформацію обома шляхами. Інформацію від свідків та очевидців під час розслідування здобувають також працівники оперативних підрозділів за дорученням слідчого шляхом опитування. Співробітники експертних підрозділів здобувають інформацію з матеріальних об'єктів або їхніх слідів. Під час збирання інформації на цьому етапі потрібна злагоджена взаємодія всіх суб'єктів розслідування. Слідчий, оцінюючи обстановку вчинення злочину та використовуючи ці криміналістичні характеристики, визначає напрями розслідування на початковому етапі [5, с. 97]. З метою уникнення випадків виникнення експертних помилок під час проведення судових експертиз в кримінальному процесуальному законодавстві передбачено низку прав експерта, якими від може скористатись під час участі у кримінальному провадженні. Так, відповідно до ч. 3 ст. 69 КПК України, експерт має право: 1) знайомитися з матеріалами кримінального провадження, що стосуються предмета дослідження; 2) заявляти клопотання про надання додаткових матеріалів і зразків та вчинення інших дій, пов'язаних із проведенням експертизи; 3) бути присутнім під час вчинення процесуальних дій, що стосуються предметів та об'єктів дослідження; 4) викладати у висновку експертизи виявлені в ході її проведення відомості, які мають значення для кримінального провадження і з приводу яких йому не були поставлені запитання; 5) ставити запитання, що стосуються предмета та об'єктів дослідження, особам, які беруть участь у кримінальному провадженні; 6) одержати винагороду за виконану роботу та відшкодування витрат, пов'язаних із проведенням експертизи і викликом для надання пояснень чи показань,

у разі, якщо проведення експертизи не є службовим обов'язком особи, яка залучена як експерт; 7) заявляти клопотання про забезпечення безпеки у випадках, передбачених законом; 8) користуватися іншими правами, передбаченими Законом України «Про судову експертизу» [1]. Всі перелічені права можна поділити на ті, що забезпечують достовірність інформації, викладеної у висновку експерта від несвідомих помилок самого експерта (уточнення даних щодо об'єктів та особливостей самого провадження, особи кримінального правопорушника та події суспільно небезпечного діяння), та ті, що забезпечують належний висновок шляхом утримання експерта від надання завідомо неправдивого висновку (наприклад, у випадку погрози зі сторони підозрюваного, спроб позицій неправомірної вигоди тощо).

Забезпечення належної інформації у висновку експерта також реалізовано через ч. 4 ст. 69 КПК України, в якій вказано, що експерт не має права за власною ініціативою збирати матеріали для проведення експертизи. Експерт може відмовитися від давання висновку, якщо поданих йому матеріалів недостатньо для виконання покладених на нього обов'язків. Заява про відмову має бути вмотивованою [1]. Такий законодавчий підхід обумовлений ймовірністю виникнення експертних помилок та необ'єктивних оцінок доказової інформації.

Оперативні працівники, аналізуючи здобуті під час опитування свідків, очевидців дані, використовуючи оперативно-довідкову інформацію, будують версії щодо можливого місця знаходження злочинця, його зв'язків тощо. Спеціалісти на місці події за виявленими слідами можуть надати інформацію про фізичні характеристики та професійні навички злочинця, спосіб вчинення злочину та ін. У сукупності зібрана інформація є основою для розв'язання завдань початкового етапу розслідування, основним з яких є визначення особи підозрюваного та його затримання. Дії злочинця з підготовки, вчинення та приховування злочину становлять складну динаміку взаємодії матеріальних об'єктів, супроводжуваних утворенням різного роду слідів, що є джерелами інформації про подію злочину та її учасників. Завдання суб'єктів розслідування, які мають спеціальні знання (а саме –

спеціалістів та експертів), полягає у виявленні, фіксуванні, вилученні й дослідженні слідів, отже, – також і інформації, яку вони містять [6, с. 96]. Крім окремих слідів, на місці події в інформаційному плані має значення обстановка місця події загалом. Як самостійне джерело інформації розглядає обстановку місця події Є.Д. Лук'янчиков, зазначаючи: «якщо матеріальну обстановку місця події розглядати як структуру і досліджувати її з позицій системного підходу, це має забезпечити як аналіз кожного з елементів системи, так і всієї системи загалом. Елементами такого дослідження виступають сліди у широкому їх розумінні» [7, с. 96]. Зазначений підхід до речової обстановки місця події, на думку автора, «дозволяє отримати інформацію про факти, які через деякий час можуть бути зіставлені у їх взаємозв'язку і взаємній обумовленості: наявність об'єкта, який стверджує або спростовує певні обставини; відображення в об'єкті ознак, що характеризують особистість учасників події і дозволяють визначити конкретну особу або знаряддя, яке застосовувалося під час вчинення злочину; відображення в об'єкті умов, за яких відбувалася подія; наявність змін початкового стану об'єкта або комплексу об'єктів, які відображають подію; використання об'єкта учасниками події; належність об'єкта певній особі; виявлення об'єкта у визначеному місці та інші фактичні обставини» [8, с. 68]. В цьому контексті необхідно звернути увагу на те, що ще під час первинної слідчої дії – огляду місця події відбувається інформативне накопичення майбутнього досудового розслідування шляхом отримання від спеціаліста відповідних консультацій, пояснень та речових доказів.

Таким чином, основними нормативно-правовими документами, що регламентують особливості використання спеціальних знань під час досудового розслідування є КПК України та Закон України «Про судову експертизу». На сьогоднішній день спеціальні знання є одним із провідних способів інформаційного забезпечення слідчої та оперативно-розшукової діяльності, що реалізується шляхом виявленні та збиранні речових доказів з наступним удосконаленням інформаційно-пошукових баз, криміналістичних колекцій тощо, консультативної

допомоги спеціаліста під час досудового розслідування та судового розгляду кримінального провадження, складання висновку експерта,

а також іншої техніко-криміналістичної допомоги осіб, що мають спеціальні знання на всіх етапах кримінального провадження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/para387#n387>
2. Закон України «Про судову експертизу» від 25 лютого 1994 року № 4038-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>
3. Лисиченко В. К., Циркаль В. В. Использование специальных познаний в следственной и судебной практике. Киев : Киев. гос. ун-т им. Т. Г. Шевченко, 1987. 100 с.
4. Сокиран Ф. М., Войтович Є. М. Використання спеціальних знань під час розслідування насильницького зникнення людини. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 2. С. 190–196.
5. Кравчук О.В., Циганюк Ю.В. Порядок призначення судових експертиз у сфері інтелектуальної власності за новим кримінальним процесуальним кодексом України. *Криміналістичний вісник*. 2013. № 2 (20). С. 34–45.
6. Белкин Р. С., Винберг А. И. Криминалистика и доказывание (методологические проблемы). Москва: Юрлит, 1969. 215 с.
7. Пиріг І.В. Інформаційне забезпечення експертної діяльності ОВС. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка*. № 3. 2011. С. 95-99
8. Пиріг І. В. Поняття та сутність експертного дослідження місця події. *Криминалистика и судебная экспертиза: межведом. науч.-метод. сб./отв. ред. И. И. Емельянова*. Київ, 2014. Вып. 59. С. 64–72.